

שמעתא עמיקתא

גליון קצנ' – פ' שופטים התשע"ד / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם מותר לשלם עליות ודמי חבר לבית הכנסת מכספי מעשר

א. מצות מעשר כספים

כתוב **בתורה** (דברים פ"ד ס"ב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". ודרשו חז"ל **בתענית** (ט) "עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר". ואמרו **ספר** (הובא בתוס' ד"ה עשר) אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, פרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל, דהוה מצי למימר את תבואתך מאי את כל לרבות ריבית ופרקמטיא וכל שאר דבר שמרויח ע"כ. וכבר הובאו דברי הספרי **בתוס'** (שם ד"ה עשר). ועי' בגליון קע"ז האם מעשר כספים היו חובה או מנהג. [ועי' בש"ד (סי רנז ס"ק ג) בדענין מעשה הפרשה במעשר כספים. ועי' בברכי" (סי רמט אות יח) שמצוה וסוד בהפרשת המעשר להפרישו בידו. אולם בנוב"י (יו"ד מ' ס' קי עג) נקט להקל בזה. וכן פסק **בפתי"א** (סי רמט ס"ק א). ועי' באהבת חסד (ח"ב פ"ח אות ב א"ו"ק ה)].

ב. לתת מעות מעשר לצורך מצוות

והנה **המהרי"ל** (מנהגים ה' ראש השנה) כתב כל מה שיתן צדקה לעניים בערב ראש השנה יתן בעין יפה, וכן כל צדקה, והנותנין מעשר שלחן לעשות נרות להדליקם בשעת התפלה שלא כדן עושין, כי המעשר שייך לעניים, ע"כ. והביאו **הדרכי משה** (יו"ד סס"י רמט). וכן פסק **הרמ"א** (שם ססע"א).

ועי' **בבאר הגולה** (שם) שלמד שכוונת המהרי"ל והרמ"א דאין לתת ממעות מעשר לצורך נרות בית הכנסת כי היו דבר שבחובה (בזמנם), אבל בלא"ה מותר לתת מעשר לצורך מצוות. וכן מוכח **מהביאור הגר"א** (על ההימ"א שם) שהרי פירש שמקור דברי הרמ"א הוא מהש"ס ביצה (טו) ושם מיייר דבעין דבר שבחובה.

אולם **השל"ה** (מס' מגילה, ר' מצוה אות לו) בשם **מהר"ר מנחם מעיל צדקה** כתב שכל מצוה שתבוא לידו, להיות בעל ברית, ולהכניס כלה לחופה, וכיוצא בזה, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאלם לאחרים ללמוד בהם, אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותו מעשה, אז יקח מן המעשר, עכ"ל. וכן הביאו **הדרישה** (סי רמט), **הט"ז** (סי"ק א) ו**הש"ך** (שם סי"א א). [ועי' בט"ז שם שכתב דכשקונה בעדו ספר צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם].

והחתי"ם (סי רמ"א) כתב דהבאר הגולה שהתיר להוציא כספי מעשר לצורך מצות (שאין חובה), שגה בזה, דהמהרי"ל שם כתב להדיא הטעם משום דמעשר שייך לעניים ואין להוציאו לצורך מצוות, ואף **המעיל צדקה** שהביא השי"ד לא פליג, דהמהרי"ל והרמ"א מיייר שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריוח שלו ולתת אותו לעניים ושוב כל מה שיפריש היו ממילא לעניים ולא כל כמיניה לקנות ממנו נר לבהכ"מ אפילו אינו מחויב בהם, אבל אם מיד בתחלת הנהגתו הפריש כספים מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה מודה המהרי"ל להמעייל צדקה. והביאו **הפת"י** (שם סי"א א). ומ"מ יעויין **בשבט סופר** (יו"ד ס"ט פ"ד) שהיום סתם כוונת המפריש אף לצורך מצוה והיו כאילו התנו. מאידך **בדרך אמונה** (מתנות עניים פ"ו ס"ק כו) נקט דצריך שיתנה בתחלה.

ויוצא למי"ז ג' שיטות בדבר [א'] דעת הבאר הגולה והגר"א שמוציאים כספי מעשר לכל צורך מצווה (שאינה חיוב). [ב'] דעת השי"ד והט"ז דמוציאים כספי מעשר לצורכי מצוות (שאין חיוב) היכן שבלאו הכי לא יקיים אותם. [ג'] דעת החתי"ם דאין להוציא מעשר כספים לצורכי מצוות אלא"ה התנה לעשות כך (ויש סוברים שהיום סתם דעת בני"א כך היא).

ולמעשה **באהבת חסד** (ח"ב פ"ח אות ב) מצדד להחמיר כחתי"ם (ועי"ש אות ג' שמי"מ המפריש חומש יכול להוציא המעשר השני לצורך מצוה, וכן הוא באג"מ (יו"ד ח"ג סי' ג')). ובדרך **אמונה** (מתנות עניים פ"ו ס"ק כו) כתב דנכון להחמיר (א"י"כ התנה מראש). ו**השבט הלוי** (ח"י סי' קצ"ה) פסק להקל במצוות שיש בהם משום זכוי הרבים. ועי' בסמוך. [אלא לדענין קניית ספרים מצינו **הצהרה"ש** (אות ה) שפקפק בדברי הט"ז. ודעת בעל האור לציון (מעשה הצדקה עמי קכ"ב) שגילה קטן מכתפו. ודעת הגר"ש שליט"א (מעשה ההקדש שם) כהצורה"ש ועי"כ כתב דמהני אם יהיו הספרים בבית המדרש, ע"כ. והגר"ח שליט"א (דרך אמונה מתה"ע פ"ו ה"ה בבאי"ה ד"ה ואחד) כתב דבזמנינו א"א לקנות ספרים ממעות מעשר של בזמנינו נהגו הספרים ואין דרך להשאיל רק לעתים רחוקות והיו כשאר כלים שבבית, ע"כ].

ג. קניית מצוות הנמכרות בבית הכנסת

ועי' **בט"ז** (סי רמט ס"ק א) שכתב דמותר לקנות מצוות בכספי מעשר דהא המעות לצדקה אולו (אלא דכל זה כשבשעת קניית המצוות היה דעתו ע"ז, ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרות אחרים לסי"ת אין זה איסור שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים משא"כ אם בשעת קניית המצוות לא נתכוין לתת ממעשר ואח"כ רוצה לפרוע ממעשר הוי"ל פרוע חובו ממעשר כני"ל בזה). וכן נקט **השבט יעקב** (ח"ב סי' פ"ה). [ולאכארה יש לומר דהטעם שהדבר תלוי בכוונה בשעת הקניה. כי כשדעתו בכתם כוונתו לקנות כמו שקונה כל חפץ. אבל כשכוונתו לשלם ממעשר כוונתו טובת הנאה של העלייה לתורה תמורת טובת הנאה שיש לו מהמעשר. ולפי"ז י"ל דמי שנתן צדקה מכספו ללא כוונה לפרוע סכום זה מהמעשר דרשאי לפרוע מהמעשר דמלכתחלה זה צדקה וזה צדקה. ועי' לקמן בשם שלי"ח].

ועי' **בכת"ס** (יו"ד סי' קיב ד"ה ובאמת) שכתב דהט"ז קאי באופן שמעות אלו הנגבים מקוני המצוות, מתחלקות לעניים שבער, וכ"כ בכנה"ג, דא"י"כ מפסיד (ממעשר) חלק העניים וגו' אותם. אולם **בבכור"י** (סי תרנו ס"ק י"א) מבואר שהי"ר זה נאמר על כל המצוות שקרובים לצדקה כגון לקנות מצוות בבית הכנסת שהממון הולך להקדש (ושאר דברים שאין לו בו רק טובת הנאה) ומבואר דלא בעינן שילכו דוקא לעניים. ואפשר דבכ"ה יודה החתי"ם הנ"ל דמותר להוציא ממעשר כספים דכיון דאיכא זכוי הרבים וכדו"ה היו לצדקה לעניים. [ועי' העירונ' **מהט"ז** (סי' שלא ס"ק לב) **והש"ך** (סי' שלא ס"ק קס) שהשוו דין מעשר עני למעשר כספים ושם פסקו דמותר לכתב מעשר עני לבמ"ח (א"י"כ לרובו לרובו) ומשמע דאין בעינן שהמעות ילכו לצדקה ממש ודלא כחתי"ס].

ומעתה י"ל דלפי הבכור"י יוצא שמותר לשלם מכספי מעשר דמי חבר לבית הכנסת היכן שהגבאין לא מטילים חיוב על המתפללים. ואפשר דהכתי"ס יודה בזמנינו שבכל בית הכנסת ובית מדרש יש בו צורך עניים גם כן. (וקי"ו לדעת הבאר הגולה הסובר דמותר להוציא ממעשרות לצורך מצוה וכן לדעת השי"ד היכן דלא אפשר בלא"ה דבר.)

אלא שלשלם ממעשר כספים עבור בית הכנסת לימים נדראים כיון שמי שאינו משלם אינו רשאי לשבת במקום שהוא חפץ א"א לשלם ממעשר, אלא ששמענו מגדולי הוראה דכיון שהמחיר הנדרש הוא בעיקר עבור החזקת בית הכנסת ניתן להוציא עד כשמונים אחוז ממעשר כספים.

ד. לשלם כל הסכום ממעשר כשמעלה מחיר העליה הנמכרת

והנה מבואר לעיל שמתוך להוציא עבור עליה לתורה ממעשר כספים. אלא דעי' **בשל"ה** (מס' מגילה פרק נר מצוה אות לו) שכתב על דברי **המעיל צדקה** הנ"ל דלפוס ריהטא יהיה מוכח מדבריו דמי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה או סגן, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהמעות באים לקופה של צדקה, יכול לקנות מצוות מעשר שלו. אמנם יש לחלק, דדברי המעייל צדקה לא נאמרו רק כשקונה מצוה שלא היה לו שום קוונה, אבל מה שמוכרין בבית הכנסת, זה נותן כך זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין מן הראוי שיקח ממעשר שלו כפי מה שירצה לקנותו ליתן, דהא לא הויעיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חבירו, ע"כ. וכן פסק **ברע"א** (על הרמ"א שם). אולם מסתימת דברי הדיישה, הט"ז והש"ך שהביאו דברי המעייל צדקה ללא חילוק משמע קצת דבכל גוונא שרי. וכן **הא"ר** (סי קנו אות ב) כתב על דברי השלי"ח דייש לדחות". אולם **הכת"ס** (יו"ד סי' קיב ד"ה ובאמת) פסק כהשל"ה והרע"א. וכן דעת **הגר"ח שליט"א** (מתה"ע פ"ו ה"ה בביאור הלכה ס"ד"ה ואחד).

ומעתה מצות הנמכרות בבית הכנסת מותר לשלם ממעשר מותר לשלם מעשר דוקא כשיש רווח לקופה אבל בלא"ה לא. אלא דאכתי י"ל שבגוונא שלולי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קוונה המצוה זו שרי לתת כל הכסף ממעשר דלא גרע מצוה זו משאר מצוות שמותר לשלם ממעשר אף כשלא היה רווח לקופה (לדעת המוקילין לעיל).

וכמו כן שכתב דאין להוציא כוון לשלם ממעשר אף המעלה הסכום רשאי לשלם הכל ממעשר (דבכה"ג לא נמצא כספי מעשר מפסידים), וש"י"ר שכ"כ **בשערי דעה** (סי רמט ס"ק א), ודו"ק. [ואם אחד העלה המחיר וזכה במצוה ושוב התחרט לקנותה, כתב **במ"א** (סי קנד ס"ק כג) בשם **הצ"צ** (סי עב) דבכה"ג חייב הראשון לעכבו בעד י' ז' הובים. וכתב עליו המ"א דלמעשה לא נהגו כן. ועי' **במצה"ש** (שם) שצ"ן לדברי **הפנים מאיות** (ח"ב סי' כה) הסובר שהראשון אינו חייב. אולם **בגור אריה יהודה** (יו"ד סי' יב) דחה דברי הפנים מאיות וחי"ב הראשון לשלם משום שאילו הוא לא היה אומר בעשרה יתכן שהיו מוכרים בפחות. ועי' **בספר צדקה ומשפט** (פ"ד הגה צד) שמש"כ המ"א שאין המנהג כן ר"ל שלא נהגו שמשני יכול לחזור בו אלא סופין אף השני לתת מה שנתחייב].

מסקנא דדינא-

העולה לדינא, א' הרוצה לתת מכספי מעשר לצורך קניית מצוה שאין בידו לקיימה לולי שיעלם עבורה מקסף מעשר לתכחלה עליו להתנות שדעתו להפריש אף לצורך זה (ויש סוברים דבה"ז כך סתם דעת בני אדם והיו כאילו הנתנו). ב' מותר לקנות מצוות הנמכרות בבית הכנסת (כגון עליה לתורה, פתיחה וניעילה וכדו') ולשלם מכספי מעשר, אלא שעליו להתנות לפני קניית המצוה שכוונתו לקנות מכסף מעשר. ג' באופן שאחד כבר מוכן לקנות המצוה והשני רוצה לעלות המחיר שלה, י"א שאין לשלם כל הסכום ממעשר רק התוספת שהראשון לא נתן. ומ"מ אם לולי שיעלם כל העלייה ממעשר אינו מוכן לעלות המחיר רשאי לתת הכל ממעשר. וכן אם דעת הראשון היה לתת ממעשר. דמי נתן בית הכנסת הן שאינם מטילים חיוב למתפללים שרי לשלמו ממעשר לפי התנאים הנ"ל. ד' לשלם ממעשר כספים עבור מקום בית הכנסת לימים נדראים כיון שמי שאינו משלם אינו רשאי לשבת במקום שרצונו לשבת א"א לשלם ממעשר, אלא ששמענו מגדולי הוראה דכיון שהמחיר הנדרש הוא עבור החזקת הבית הכנסת ניתן להוציא עד כשמונים אחוז מהמספר ממעשר כספים (והכל לפי הענין).

עשרה שהתפללו כל א' בפנ"ע האם יכולים להצטרף ולומר קדיש ברכו וקדושה

תנן [מגילה כג:] אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה.

ופרש"י אין פורסין על שמע - מנין הבא לבהכ"מ לאחר שקראו הצבור את שמע עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבק"ש. פורסין לשון חצי דבר. ואין עוברין לפני התיבה - שליה ציבור.

והוספת ביאור מצינו ברי"ן (י"ג ד"ה מתי"ן) שכתב - פרש"י ז"ל כגון שהיו כאן עשרה בני"א שהתפללו כל אחד בפנ"ע ביחוד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו, ומתחיל ביוצר מפני קדושה שבה. ולשון פורס, חוצה, כלומר שהוא אומר מחצית מהברכות.

והוסף עוד הרמ"ן - ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל הפילה מעומד, לפי שיש בה קדושה. והא דפסיק להו בחתרי"ן אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה, משום דאמרינן בירושלמי אין פורסין על שמע בפחות מעשרה, התחילה בשערה והכל כיו גומר. ואע"פ לאשמעינן שאצ"פ שאמרו ברכה ראשונה בעשרה והלכה מקצתן אין עוברין לפני התיבה להתפלל, הדיין להתפלל תפילה מעומד פחות מעשרה.

וכ"כ שבלי הלקט (שבולת כ"ן) - מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל אין ש"צ יורד לפני התיבה לומר ברכת יוצר אור עם הקדושה עד יוצר המאורות, ולדלג עד י"ח, והואיל שהתפלל כל אחד בפנ"ע, אם הם פחות מעשרה. אבל כשהן עשרה, אצ"פ שהתפללו ביחדים כל אחד בפנ"ע יכול אחד מהם לעמוד ואומר ברכת יוצר עד יוצר המאורות, ומניח ק"ש ואמת ויצ"ב ואומר י"ח.

וכתב הטור (סי ט"ו) תנן בפרק הקדוש את המגילה, אין פורסין על שמע פחות מעשרה, פי אותם שבאו לבהכ"מ אחר שקראו הצבור שמע אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יתיר. ויש מוסיפין עוד לאחר שסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש, וקא' שלא יעשו זה בפחות מעשרה.

וכתב הב"י - ולדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שבי"ד יוצר אומרים ברכת יוצר מפני קדושה שבה, שאינם רשאים לאומרה ביחיד, אבל לדברי האומרים שקדושה שביצור יחיד אומר אותה צ"ל שלא היו פורסים על שמע אלא מפני שהם צריכים לומר קדושה וברכו, וכיוון שהשליח ציבור אומר ברכו ע"כ צריכים לברך שום ברכה, שא"כ היו נראים כאילו כופרים ה"ו, שאומר להם לברך ואינם חפצים, ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק"ש. וכ"כ רבינו הגדול מהר"א ז"ל.

אולם ברמ"א (שם ס"ק א) כתב דאינו יודע טעם לדבריו שהיו נראים ככופרים אף בלא ברכת יוצר אור, שהרי כבר ענו על ברכו - ברוך ה' המבורך וליעול ועד, הרי שעשו מה שאמר להם. וא"כ נראה שהטעם היה להוציא את שאינו בקיא, וא"כ בזמן הזה שכולם בקיאים לקרוא הברכות, ואין פורסין רק לענות קדיש וברכו, א"צ לומר ברכה ראשונה.

וכתב עוד הב"י דמ"ש הטור שכתב ויש מוסיפין וכו' - היינו דמתחילה פי' אין פורסין על שמע, והשתא מפרש אין עוברין לפני התיבה.

ולדינא כתב השו"ע (סי ס"ט ס"א) - אם יש בני"א שהתפללו כל אחד בפנ"ע ביחוד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יתיר.

אולם הרמ"א כתב - דעכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו, והם עונים אחריה ברוך ה' וכו'. וכתב עוד השו"ע - ולאחר שסיימו ברכת יוצר אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה.

והוסף הרמ"א וכתב - ומי שעובר לפני התיבה ואמר שלש הברכות הראשונות ישלים כל התפילה ולא יפסיק אצ"פ שכבר התפלל, אבל האחרים יכולים להפסיק אח"כ.

אלא דבכנה"ג [והנחתו הטור סי' ס"ט ס"ק ג'] כתב שמשיה הרדב"ן (ח"א וברפוס וורשא ח"ד) סי' רמ"א דהא דהש"ך חזור ומתפלל היינו דוקא שלא התפללו והשעה לר"ה והתחיל לרש"י, אבל אם כולם התפללו ביחוד ולא שמעו קדיש וקדושה, אינם חוזרים ומתפללים לצאת ידי קדיש וקדושה. הוביא דבריו במג"א [ס"ק ד].

וכתב הרד"ק מרובה [על הגליון שם] דלפי הנראה הרדב"ן חולק על פסק המבורך.

אולם כהגהות בית מאיר כתב דאין לפרש כוונת הרדב"ן שפשוט דבריו, דהא עיקרא דדינא דפורס על שמע ועובר לפני התיבה נאמר היכא דיכא - שהתפללו ביחוד, כמבואר ברי"ן. אלא אע"פ שכתב דבה"ז לא יתפללו תפילה להש"י אלא יתחיל מיד בקול רם. וצ"ע בכנה"ג א ברד"ז. עכ"ד.

אלא החת"ס [ארי"ה סי' י"ח] פירש דברי הרדב"ן

האם מותר להניח אוכל כשר על שלחן ציבורי

א. זהירות לכתחלה שלא יגעו בשר וגבינה אפילו צוננים

תנן בחולין (ק"ז) צורך אדם בשר וגבינה במטפחת אחת, ובלבד שלא יהיו נוגעין זה בזה, ע"כ. ואמרו בגמ' וכי נוגע זה בזה מאי הוי צונן צונן הלא אמר אביי נהי דקליפה לא בעי הדחה מי לא בעי, ע"כ. וכן פסקו הט"ו (ה"ט) (צ"א).

ב. זהירות לכתחלה שלא יגע מאכל כשר במאכל לא כשר או בכלי איסור

ועיי' בבעל העיטור (ח"ב שער השו"ן ח"ד ה"ל הכשר הבשר יג ע"ג) שכתב ע"פ ש"ס הנ"ל דכל מידי דבעי הדחה, כגון בשר היתר צונן אסור להניחו בקערה של איסור צונן דילמא אכיל בלא הדחה, ודוקא בשר מבושל דלאו אורחיה בהדחה אבט מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחלה, ע"כ. וכי"כ הרשב"א (תה"ש ב"ד סוף ש"א). וכן פסקו הט"ו ע"ש (ש"ס ט"ב).

וכתב הש"ך (ס"ק א') דכל זה כשע"פ אחד מהם לח, אבל אם שניהם יבשים לא בעי הדחה. וכתב הפמ"ג (ש"ד ש"ס) ד"מאכלי מלוח נידון כלם ואם נוגע ב"מאכל איסור" צריך הדחה. ואף כשאינו מלוח כתב בי"ד יהודה (ס"ק ב) דהכל לפי ראות העין דהרי אם הוא דבר יבש שיכול לפרור ממנו דבר בודאי ידבק על חבירו גם אם הוא יבש וחלק.

ג. האם ההדחה מעכבת

אלא שיש לדון האם הדחה זו הינה חומרא מדרבנן לכתחלה, או דלמא היא מן הדין ומעכבת אף בדיעבד ונפ"מ בגוונא שנתן מאכל בכלי איסור וא"א להדיחו (וכגון שנתן מאכל צלול דלא שייך לקלפו בכלי של איסור) דאם נימא דאין זה אלא חומרא לכתחלה י"ל דכיון שא"א בהדחה הוי כבדיעבד ושרי, אבל אם נימא דהוי מעיקר הדין אסור אא"כ איכא ששים נגד הקליפה.

והנה מציינו בתוס' (פסחים ע"ו. ד"ה תניא אידך) שהביאו מח' בין ריב"א ור"ת לענין מאכל שנאסר כדי קליפה וא"א לקולפו, האם המאכל מותר בדיעבד ללא קליפה. דעת ר"ת דקליפה אינה אלא חומרא בעלמא ובדיעבד אינה מעכבת, אולם דעת הריב"א דקליפה מעכבת מן הדין ואם ליכא ששים נגד קליפה האסורה הכל אסור. וכבר פסק בשו"ע (ס"ט צ"א ט"ז ט') ד' כהמקילין וע"כ כתב דבשר רותח שפנל על בשר צונן, או בשר רותח שפנל לתוך חלב צונן, קולף הבשר, ושאר הבשר מותר. ומבואר דהחלב מותר אע"פ דא"א לקולפו ואפילו ליכא ששים נגד קליפת הבשר. (דל"א כדעת הט"ז (ס"ק ז) שפסק כהריב"א).

ונח' הפוסקים האם בכל קליפה הדין כן, דעת הש"ך (ס"ק ח) דדוקא בקליפה שאינה ניכרת (כגון חלב דהוי לח) הקילו משא"כ היכן שהקליפה ניכרת (וכגון כלי שנאסר כדי קליפה [נתחבש קליפתו ניכרת] והתבשל בו מאכל דלא ליכא ששים נאסר ולא אמרינן בדיעבד שרי). אולם דעת המ"א (ס"ט תוס' ס"ק ג) דדוקא בקליפה דתתאה גבר אמרינן דהקליפה הינה חומרא בעלמא.

ומעתה נחזור לני"ד האם הדחה זו מעכבת בדיעבד. והנה הט"ז (ס"ק א') כתב על הא דפסק השו"ע (ש"ס) דבשר וגבינה שנגעו זה בזה צריך להדיחם, דמ"מ א"א אכיל בלא הדחה אין איסור, דאפילו במקום דמאכל נאסר כדי קליפה יש דעות חולקות אי שרי בדיעבד בלא קליפה כ"ל. ומבואר מדבריו דחובת הדחה קילא מקליפה, וע"כ בדיעבד ודאי שאין בה איסור. וכן במחצה"ש (על השו"ך ס"ק א') כתב דהדחה אינה אלא חומרא בעלמא. וכן המנחת יעקב (כ"ל ט"ז ט"ק ל"ז) כתב דלפי המבואר בשו"ע דקליפה אינה מעכבת כ"ש גרידה והדחה אינן מעכבין. וכן פסק הרע"א (ט"ע ד) דבדיעבד הכל שרי אפילו ליכא ששים במאכל הכשר. אמנם בחו"ד (ביאורים ס"ק ג) כתב דא"י"ג בדיעבד שרי, אלא דהיינו טעמא כי האיסור המחייב הדחה הוא כ"כ מועט דמסתא איכא ס'. ובדרך זה כתב בי"ד יהודה (ארון ס"ק ו' ד"ה מיהו וס"ק טו).

אבל הפמ"ג (מ"ז ש"ס וס"ד ס"ק י') דחה דברי הט"ז, דודאי מדינא צריך הדחה והיכא דא"א בהדחה אסור אפילו דיעבד (א"כ איכא ששים). וכן נקטו הי"ד אפרים (על השו"ך ש"ס) ובה"ב נתן (ל"ט). ועיי' בלבוש"ש (על השו"ך ס"ק ב). ומעתה יוצא דאיכא א' שיטות בדבר [א' הדחה אינה מעכבת בדיעבד כ"ל אפילו ליכא ששים. [ב'] הדחה מעכבת אלא דסתמא איכא ששים נגדה וע"כ בדיעבד שרי. [ג'] ההדחה מעכבת ולא שרינן אא"כ איכא בודאות ששים. ולמעשה יש לנקוט בדיעבד אינה מעכבת כדע"פ י"ל דמסתמא איכא ששים.

ד. באיזה כלי אסור להניח מאכל כשר

ועתה נדון לענין הרוצה להניח אוכל כשר בכלי איסור גוונא רשא ליעשות כן ובאיזה גוונא אסור לו משום חשש שמא ישכח מלהדיח.

והנה מציינו בדרכי משה (ס"י צ"א אות א') דהקשה על הטור הנ"ל שפסק דבר שרש"י בהדחה אסור להניחו בקערה של איסור צונן, מהא דתתא בפסחים (ל') כל שנשתמש בו חמץ משתמש בו מצה, אי"כ ש"מ מותר להשתמש בצונן בכלי איסור אע"פ דלא ידחנו לבסוף. ותי"ך [א'] דלא אסור להשתמש בו אלא בשר וכיוצא בו דאית ביה לחלוחית אבל דבר יבש כגון מצה בכלי חמץ שרי. [ב'] ואפשר לחלק בין חמץ לשאר איסורין (א.ה. צ"ע מה כוונתו בה). [ג'] ועוד נ"י דיש לחלק בין דבר שבלע איסור בחמין אז אסור להשתמש בו צונן, אבל דבר משתמשין בו צונן אסור מותר להניח בו היתר צונן דומיא דחמץ ומצה, ע"כ.

ועיי' ברמ"א (ס"י צ"א ט"ב) שפסק על פי תירוץ השלישי, שאסור להשתמש בכלי שהשתמשו באיסור חס, ואם השתמש צריך הדחה, אולם אם השתמשו בכלי דבר איסור מותר להשתמש בו לדבר צונן ויבש, ע"כ. ונמצא דתלתא למעלותא בעינן, שהכל נאסר משום שהשתמשו באיסור צונן דוקא, רוצה להשתמש בהיתר צונן והוא יבש.

אולם הט"ז (א"ק א') האריך לדחות דברי הרמ"א ומסיק דכלי שנשתמש בו איסור צונן מותר להניח בו דבר יבש חס וק"ו דמותר להשתמש בו בדבר צונן לח (דטפי גרע יבש חס מצונן לח). אולם אם השתמשו בכלי חס (כגון ע"י עירוי מכלי ראשון) אין להשתמש כה"ג לכתחלה, ואם השתמש בעינין הדחה, אא"כ ששתמש בדבר צונן יבש דבכה"ג שרי. והנה"כ (ש"ס) דחה דברי הט"ז. ובש"ך (ס"ק א') כתב דכלי שהשתמשו בו באיסור חס מותר להשתמש בו צונן יבש בין לחי' דלא כט"ז הנ"ל דאם בלע חס אסור צונן לח, אא"כ הוא כלי חרס דלא בהס אסור להשתמש בו צונן לח, ואם השתמשו בו בצונן מותר להשתמש בו אף לדבר יבש חס, ע"כ. ונעיי' בנקה"כ (על השו"ך ש"ס) שיצא לחלק בין כלי בן יומו לאינו בן יומו, והיינו דבעל העיטור איירי בכלי בן יומו דחיי' השתמש בו בחמין וגרינן לאסור, והאורחות חיים שהוא מקור דברי הדרכי משה הנ"ל מייירי בכלי אינו בן יומו דאפילו ברוחה מותר בדיעבד ולא גורר, ע"כ.

מיהו כ"י דדק ארעי אבא בא להשתמש בהן דרך קבע אפי' צונן אסור שמא יתמשש בהן חמין, וכמ"ש הרמ"א (ס"י קכ"א ט"ז ה) והש"ך (ס"י צ"א ט"ק ג).

ה. הכלי אינו נקי

וכתב הש"ך (ס"ק א') דכל זה כשהכלי נקי דהיינו שהוא מודח או אפילו רק מקונח יפה (דלא כהמהרש"ל הובא בשו"ע שם דלא סגי בקינוח יפה), ודלא כט"ז הנ"ל דמשמע שאינו מחלק כהשו"ך, אבל בלא"ה אסור להניח ואם הניח צריך הדחה. [וכי"כ דלא כהתורות חטאת (כ"ל ז' אות ד) שנקט דאף בכלי שאינו נקי מייירי. ועיי' עוד בשו"ע (א"ק א') שכתב שכל החילוקים הנ"ל נאמרו בכלי נקי, דאילו אינו נקי מהאיסור ודאי בכל גוונא יש לאסור. ועיי' בפמ"ג שם שהקשה דאם נקי לעומד דשרי. ועיי' ברע"א על השו"ך שם].

ו. המתאכסן בבית אחרים אם הוי כבדיעבד

ועיינו בבתורת חטאת (כ"ל ז' סוף דין ד) שכתב דמ"מ בשעת הדחק כגון שנתאכסן בבית הגוי כבדיעבד דמי, ושרי לשים מי מלח בכלי של עכו"ם. וכן נראה דעת הב"ח (אות א' ד"ה ומ"ש). וכן פסק בט"ז (ס"ק ב). ובניאר החו"ד (ביאורים ס"ק ג) לשיטתו לעיל דבכה"ג שרי כי האיסור הנדבק בהיתר אינו אלא מועט ובטל הוא, אלא דאין לעשות כן לכתחלה משום דאין מבטלין איסור לכתחלה, ובכה"ג דאינו עושה כן במזיד אלא משום שאינו לו אחר שרי. והביאו בפתי"ש (ש"ס).

אולם היש"ש (חולין פ"ח ס"י ט"ז) אסר אף כשמתאכסן בבית הגוי. והפמ"ג (מ"ז ס"ק א') תמה על המקילין דכיון שאפשר בתיקון שירחוץ הכלי יפה אמאי לא יעביד הכי, ודוחק לומר דאירי דאין לו מים לרחוץ, וע"כ עכ"פ ירחוץ הכלי היטב או ארצה להשתמש בו בבית הגוי, ע"כ.

אולם בלבוש"ש (על השו"ך ס"ק א') כתב ליישב דחובת ההדחה להט"ז אינו אלא מחומרא בעלמא, כי אזיל לשיטתו דמפרש בס"ק ג' דמייירי שהכלי נקי וע"כ כשמתאכסן בבית הגוי לית לן בה, ולא כמו שנדחק הפמ"ג. ועיי' בבית אדם (א"ה אות י"ט) שנקט דהמהרש"ל והתורת חטאת הנ"ל לא פליגי, אלא דהתורת חטאת דמתייר בדיעבד מייירי דרוחץ הכלי יפה.

ודלא כהמנחת יעקב (כ"ל י"ז) שלמד דפליגי (והמנחת יעקב לשיטתו אזיל דל"ל דחובת הדחה אינו אלא חומרא בעלמא). וע"כ מובא דנח' הפוסקים במתאכסן אצל אחרים והכלי אינו כשר אם רשאי להשתמש בכלי ללא הדחה. י"א שבכה"ג כבדיעבד דמי ושרי. וי"א דדוקא אם הכלי נקי שרי.

מסקנה דניינא -

העולה לדינא, א' הנצרך להשתמש בכלי אינו כשר אלא משתמשים בו למאכלים חמים, אסור להשתמש בו אם הוא אינו נקי. ואם הוא מקונח מותר להשתמש בו לצונן "בין יבש בין לח", אא"כ הוא כלי חרס דאם בלע חס אסור להשתמש בו בחמים, אפילו אם משתמש בלח, (ואם השתמשו בו רק בצונן מותר להשתמש בו אף לדבר יבש חס). ואם השתמש בו שלא כדיון צריך הדחה (אם המאכל היה צונן, ואם המאכל היה חם אם הכלי אינו בן יומו צריך הדחה, ואם הוא בן יומו מבטלין איסור חס המאכל צריך קליפה). ב' כל זה כהכלי נמצא בביתו של ישראל, אבל בכלי שאינו ברשותו וכגון המאושר בבית חולים וכדו' והכלי אינו כשר, יש סובריים שבאופן זה דינו כבדיעבד ומותר להניח לכתחלה מאכל שאינו חס, ויש להחמיר בזה אם לא בשעת הדחק. ג' בשולחנות של מקומות ציבוריים (שלא מקפידים על כשרות וכדו'), כגון שולחנות של גנים או שלחנות שבמטוס וכדו' קילי טפי (כיון דרוב השימושים על ידי הפסק כלי או בצונן) ועל כן אם אין לו מפה וכדו' רשאי להניח עליהם דבר קר (אפילו הוא לח), אחר שיקנח השלחן היטב.

כפשוטם, דס"ל דעשרה שהתפללו כל אחד ביחיד אינם רשאים לחזור ולהתפלל ולומר קדיש וקדושה, וכיבאר שם סברת הר"ן וסברת הרדב"ז. וסיים דלפי מ"ש הרמ"א דמנהגו שאין פריסת שמע אלא ברכו, ומה שמשיבים ברוח ה' המבורך סגי, ולא קפדינן וקדושה כיון דכבר אמרו ביוצר ביחיד, מסתברין שפיר דברי הרדב"ז, וע"כ העתיק המג"א, וכן עמא דבר, וכן סיים הרדב"ז שם וז"ל וכל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג, והמנהג שאם כבר התפלל אין חוזרין ומתפללים וכו'. וכתב

וכ"כ לדינא בחיי אדם (ה"ל תפילה כלל ל' ס"ג) דאם התפללו כל אחד ואחד ביחיד ואח"כ נודמנו יחד, אסור לומר קדיש וקדושה וברכו.

אולם בגר"ז (רי"ש ס"י ט"ט) העתיק לדינא דברי המחבר הרמ"א דלאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר ברכת אבות ונבורות וקדושה ואח"כ קדוש, והשומעים רשאים ללכת לרובם אחר קדושה, אבל העובר לפני התיבה צריך לגמור כל התפילה.

וערוך השולחן (ס"י ט"ט ס"ח א') ע"פ שפליג על הרדב"ז לענין קדיש וברכו, וכתב דגם עתה נהוגים לעשות כן במקצת מקומות, מ"מ לענין קדושה כתב שלעשות קדושה שהשכלים התפללו אין המנהג בימינו, וקרא שהטעם לפי שהרמב"ם האוניוס מפרשים פ"י אחר לגמרי במשנה, ולפי פירושם לא נשנה במשנה דין זה כלל, לפיכך לא נהגו כן. ע"כ.

ובמשנ"ב (ס"י ס"ט ס"ק א') הביא דברי הפוסקים שנה' בדבר, וסיים בדברי החת"ס דכן עמא דבר כרדב"ז. וכ"כ בכה"ל [שם ד"ה אומן] דנהגינן כרדב"ז.

אולם בחתיק ברכה (ס"י ס"ט ס"ק א') הביא דהמורה וקציעה כתב דברי הרדב"ז מחוורין, והמחז"ב גופא יצא להעיר דהרי בר"ן מפי' דלא כהרדב"ז. וכדברי הר"ן איתא להדיא שבבלי הלקט כתי' שבלת כ"ו, דיוכלים לומר קדיש וברכו וברכת יוצר אור ותפילת י"ח. וכ"כ המאירי בפסקי מגילה י"ט ע"א בשם ש"י שפירש.

וכ"כ לדינא בכה"ח (למ"ה סוף וז"ל ס"י ס"ט ס"ק ז') דיכולים לומר אף חזרה, ודלא כרדב"ז. ואין לומר בזה סב"ל כיון דלדברי האר"י דחזרת העמידה נצרכת כמו תפילת הלחש ומקומה יותר גבוה, ועוד דדעת הרדב"ז נדחתה בפוסקים וכנגד סברא דחזריה לא אמרינן סב"ל.

ולכא"ו נמצא לדינא דמנהג בני אשכנז דאם התפללו עשרה כל אחד ואחד בפנ"ע, וא"כ נצטרפו יחד, אינם חוזרים ואומרים קדיש ברכו וקדושה. אולם בני ספרד שפיר יכולים לומר קדיש ברכו וקדושה, ואפשר אף כל החזרה.

אולם הרב פעלים (ח"ב ס"י כ"ז) העלה דאע"ג דבני ספרד אתכא דמורן סמכינן, מ"מ לענין ברכות חוששין, ולכן יש להורות שלא יאמרו קדיש וקדושה כה"ג וכמ"ש הרדב"ז. ועוד דבלאו הכי יש לומר כן מחמת המנהג שנהגו היפך פסק מורן בדין הפרוס על שמע, היכא שכולם התפללו, דלא שמענו ולא ראינו דין זה עתה אלא למי שלא התפלל עדיין, דזו אפי' היו יחד שלא התפללו ויש תשעה שהתפללו, הרי זה אומר קדיש וברכו וקדושה. וכ"כ המאמר מורכז המנהג פשוט שלא לומר קדיש וברכו וקדושה, אלא מי שלא התפלל עדיין ואיחר לברכו לבה"כ"ס, אז כשמגיע תפילתו אומר ישתבח בקול וכו' וקדיש וברכו, ואינו אומר יוצר בקול וכו', וכשמגיע לשימונה עשרה, אומר ג' ברכות ראשונות וקדושה בקול וכו' ונמור תפילתו בלחש. אבל כל שהתפללו ביחיד אין אומרים קדיש ולא קדושה כלל. עכ"ל. וכן מנהגו בבגדאד. וכן כתב האחרונים דיון פריסת שמע שכתב מורן אינו נהוג בימינו, אלא דוקא בגוונא דאיכא אחד שלא התפלל. וכ"כ לדינא במשנ"ב (ס"ק א') דאף לפי הרדב"ז אם יש אחד שלא התפלל עדיין יכול לפרוס על שמע ולהתפלל לפני התיבה, אף לא יתפלל תחילה תפילת לחש, רק יתפלל התיכף התפילה בקול וכו'.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר
עבודת חודש אלול
חזרתות חסידות מחדש אלול - "אור של אלוהים הדימים מתקיימים מחקייבים ובאים, ועלנו לנעול במלואם, כי לים שחסר באולו חסר ביום הכיפורים שלו, באולו כל הלב נתון רק לעבודת הש"ת בסחרותה, עמלה של תורה ויראה, אלה יקר הוא למיאר, כי תחילת הוא לכותב לטעם כי יראה, ויראה היא הוי תבילת הכל".

אין אלול כולו אמונה, אמונה זו נותנת תוקף קדושת היום", אמונה בחי' קצוב מראש השנה, אפי' עליה ברוחניות וסיעתא דשמיא, אמונה במלכות שמים...

אלול הרי הוא התקרבות להש"ת ולחזרתו, ועבדך אלול בונה מחדש עול מלכות שמים ועול מעוות, אשר פרט אחד כי יפקוד אדם את עצמו בו פרק עול הוא, ושי שורטו. ואולו בונה מחדש עולו של הקב"ה... נפתח עיניים ונראה אורו של אלול, וזמירות חסידות כ"ב קיבלו.

יעתה אין פגא, רק להתייחד בכל הלב לעבודת האלוה' אלוה'! שיהי יעקב הנח"י בוודאי נאסר שליט"א. "אלול בישיבה בעול" של רבנו המהרש"ל זצ"ל.

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות"
מסדרת עבודת השמיים